

Polští dvorští úředníci do počátku XIV. stol.

Není cílem této stati řešiti složitou otázku vývoje dvorských úřadů polských. Vylíčení tohoto vývoje vyžadovalo by samostatné studie, a to tím spíše, protože předmětu tomu nebyla dosud v polské vědecké literatuře věnována ani jedna speciální práce. Pojednání toto chce shrnouti zmínky, vyskytající se v polské vědecké literatuře o nejstarších úřadech dvorských, a při tom upozorniti na jejich nedostatky a rozpory.

O zařízení dvoru knížecího v Polsku v nejstarší době jest velmi málo zpráv. Snad organisoval dvůr knížecí již Ziemovit. Na dvoře knížecím v té době se vyskytá — snad jediný — úředník, jehož název jest *nutritor paedagogus* a který polsky nazýval se asi *piast*. Jaký byl jeho úkol a jaká byla jeho kompetence, je dnes velmi nesnadno řešiti. *Nutritor* nebyl, jak by název jeho sváděl v omyl, vychovatelem na dvoře knížecím; byl vynikajícím úředníkem, podléhal mu celý dvůr knížecí. Úkol, který připadl později palatinovi, náležel před tím *nutritorovi*. Tak tvrdí Wojciechowski. *Nutritor paedagog* vyskytá se však i později, když již existuje na dvoře knížecím celá hierarchie úřednická. Wojciechowski shromáždil zmínky o sedmi úřednících toho názvu. Bohužel polská vědecká literatura nepokusila se rozřešiti úkol *nutritora* na dvoře knížecím jako úředníka dvorského, nýbrž obírala se otázkou existence *nutritora* pouze v souvislosti s řešením původu dynastie Piastů.

Podrobnější zprávy o zařízení dvora polských knížat pocházejí teprve ze stol. 11. Zařízení dvora polského, jak nauka připouští, vzniklo pod vlivem západoevropským, franckým, které snad prostřednictvím zařízení dvora českého přeneseno do Polska. Na dvoře absolutního vládce vyskytá se četná družina, sloužící knížeti především v boji. V ní vyskytají se osoby, mající název *comites*. Jest to pouhý titul, který kníže uděloval určitým osobám a z těchto osob vybíral sobě úředníky a těm osobám svěřoval různé funkce ve svých službách.

Nejvyšším úředníkem v této době na knížecím dvoře jest *comes palatinus*. Úřad ten přenesen na polský dvůr ze západu kolem r. 1024 resp. 1000. Wojciechowski tvrdí, že polský palatinát je dalším stupněm vývoje úřadu *nutritora* a upozorňuje, že vyskytají se i případy, kdy dosud existující úřad *nutritora* jest spojen s úřadem palatina v jedné osobě.

Co do kompetence palatina, Smolka spokojuje se tvrzením,

že palatin byl nejvyšším úředníkem dvorským, byl vůdcem všeho vojska knížecího a v míru alter ego knížete. Moc jeho rozprostírala se na všechny kaštelanie a provincie. Podrobněji zabývá se kompetencí palatinovou pouze Wojciechowski. Upozorňuje, že palatinovi náležela podle kroniky Gallovy (II, 21): *curiae responsio et sollicitudo*. *Responsio* tu značí správu vůbec, zvláště pak finanční, a *sollicitudo curiae* jest svrchovanost soudní nad dvorem. Pokud se týče správní funkce palatinovy, jak známo, nebylo v 11. a 12. věku kaštelánů takých, jak vyvinuli se ve věku 13. V 11. a 12. stol. existuje organisace hradská. A nazývá-li se u Galla Scarbimirus — palatinus Poloniae, tkví v tomto titulu určitá specifikace na držbu hradu Hnězdenského a na správu hradského okrsku s ním spojenou. Byl tudíž podle Wojciechowského palatin v té době, pověděno slovy 13. stol., zároveň kaštelánem hnězdenským. Hnězdno jest v té době stolním městem polským. Hradodrže hnězdenský, jsa palatinem, měl pak ještě úkol vztahující se na celou Polsku. Protože pak není rozdílu v té době mezi úředníky dvorskými a úředníky státními, palatin jest nejen náčelníkem dvoru knížecího, nýbrž jest také prvním úředníkem vlády knížecí. Palatin neměl v té době ještě »*ducatum exercitus a principatum militiae*«. Funkce ty byly mu svěřovány toliko dočasně. Teprve později, když války se sousedy i rozbroje domácí stále trvaly, svěřováno mu trvale vůdcovství vojska a odtud i polský název vojévoda. Uvésti tu sluší, že Piekosinski mluví o úřadu princeps militiae jako o úřadu úplně samostatném. Jako soudce soudil palatin všechny osoby na knížecím dvoře a náleželo mu všechno soudnictví v zastoupení, ve jménu a z rozkazu knížete.

Od počátku 13. stol. upadá význam palatina. Jest toho příčinou nejen vzrůst moci velmožů i biskupů, nýbrž i rozdělení říše. Z počátku byl toliko jeden palatin. Po rozdělení říše polské v každé části vzniká samostatný úřad palatina a čtyři palatini nemohli podržeti takovou moc, jakou měl palatin jeden. V polovině 13. stol. mění se úřad palatina na úřad zemský.

Spornou otázkou jeví se v polské literatuře, zda byl na knížecím dvoře úřad komorníka. Balzer a Kutrzeba ve svých učebnicích právní historie polské nečiní o něm zmínky. Naopak Smolka a po něm Rachfohl věnují tomuto úřadu pozornost. Smolka tvrdí, že na knížecím dvoře jest úřad komorníků, plnících služby při osobě panovníkově. Upozorňuje, že nazývají se stejně jako dvorská čeleď na jiných hradech. Ale byli to lidé vysokého rodu. Konali služby v komoře knížete, byli posly a byli pomocníky při vykonávání soudních funkcí. Smolka tu neuvádí pro své tvrzení

pramene, ale podkladem jeho jest zajisté kronika Galla.¹⁾ Bandtkie praví, že komorníkem zval se každý od panovníka vyslaný a úkolem pověřený úředník. Vystupoval prý komorník zvláště v době válečné. Tolik jest v polské literatuře o komorníkovi. Není tknuta tu otázka, kdo z úředníků na polském dvoře měl podobný úkol, jaký náležel komorníkovi na západoevropských dvorech, kde komorník zaujímal vynikající postavení. A možno tu upozorniti: na dvorech polských kněžen a biskupů se komorník vyskytá. Nebyla ovšem vysvětlena různoznačnost výrazu »komorník, camerarius«, jež vyskytá se nejen ve středověké terminologii polské.

Literatura zmiňuje se i o úřadu podkomořího (subcamerarius). Také jeho kompetence však není určena. Uvádí se pouze, že byl zástupcem palatinovým. Prof. Kutrzeba upozorňuje, že úřad ten zaveden do Polska snad po vzoru českém. Jak jméno podkomořího ukazuje, souvisí otázka tohoto úřadu s úřadem komorníka. Bandtkie tvrdí, že komorníci stáli pod podkomořími a vysvětluje toto své podivné tvrzení, že výraz pod(komoří), sub(camerarius) značí tolik co ad cameram, a latere principis.

V nejstarší době nebylo na knížecím dvoře dvorského soudí. Teprve na dvoře Leška Bílého se objevuje iudex curiae, který přejímá soudní kompetenci palatinovu. Kromě toho vyskytají se v pramenech také iudices magni, iudices generales. Je sporné, zda jejich titul vznikl z místního rozsahu neb z obsahu jich kompetence. Piekosiński soudí, že zvali se tak vůbec dvorští sudí, jichž postavení tak zdůrazněno proti soudcům, soudícím spory mezi obecným lidem, kteří se pak nazývali iudices pedanei.

Mezi úředníky dvorskými ve 13. stol. uváděn jest také thesaurarius, skarbník. Má péči o pokladnici knížete, ve které jsou drahocenné věci a listiny. Také působnost skarbníka není v literatuře blíže vytčena a zvláště opět není tknuta otázka, zda právě thesaurarius nebyl úředníkem, který nahrazoval na dvoře polském funkci úředníka, kterou vykonával na dvoře franckém komorník. Je známo, že tu také byl thesaurarius a to před komorníkem. I v samých pramenech vyskytají se spory. Anonim archidiakon, Gnězdenský, jak Bandtkie uvádí, pokládá camerarium a vicethesaurarium za jedno. Důvody, proč úřad skarbníka povstal teprve ve 13. stol., jež uvádí Kutrzeba, nedostačují ku osvětlení vzniku tohoto úřadu. I při naturálním hospodářství prvních knížat pol-

¹⁾ Monumenta Poloniae Historica, I, 401: A camerarios vero pallia, extensa et cortinas, tapetita, strata mantilia . . . iussit similiter congregare et in cameram imperatoris comportare. Na jiném místě Gall, III, 4: inde cameraris pro suis et pro Ruthenis et Panonicis delegabat . . .

ských hospodářská správa dvoru byla velmi důležitou. Funkce správní palatina v tomto oboru dosti tuto otázku neosvětluje.

Kancelář (cancellarius) zjevuje se na knížecím dvoře již ve 12. stol. a není vyloučeno, že úřad ten existoval již před tím. Úkolem kanceláře bylo vyhotovovati listiny knížete. Není jisto, zda již tehdy ustálila se zásada, že kníže musí vydávati listiny prostřednictvím kanceláře. První kanceléři byli duchovní a zdá se, ač jest to opět sporno, že knížecím kancelářem byl biskup poznaňský.

Již ve 13. stol. vyskytá se na dvoře *m a r e s c a l c u s*. Kromě něho přichází *agazo* a *subagazo*, jež mají péči o stáje knížecí. *Dapifer*, o němž zmiňuje se již Gall ve své kronice, dbá o stůl knížete a jemu pomáhá *subdapifer*. *Pincerna* staral se o sklep knížecí a jemu byl podřízen *subpincerna*. *Vexillifer* měl za úkol nositi korouhev knížecí, *ensifer*, *armiger* (licitor) nesl meč knížecí, *tribunus* (vojsci) měl dozor včas příprav válečných nad pořádkem, *monetarius* bděl nad oběhem mincí.

Podřízenějšími osobami na knížecím dvoře jsou *lovčí*, *venatores*, jimž podřízení snad byli *castonarii*, *falconarii* a *caniductores*. Činí se zmínka také o klíčníku, o lékaři o dvorských kaplanech.

Tolik jest obsaženo v polské vědecké literatuře. Jak bylo uvedeno, není v ní samostatné studie o organizaci knížecího dvora v nejstarší době, ač zajisté osvětlení této organizace přispělo by značně ku rozřešení mnohých sporných otázek nejen z nejstarší doby Polska, nýbrž i z doby jeho rozdělení na jednotlivá knížectví a i doby nového sloučení těchto dílů. A prostudováním organizace dvorských úředníků lépe by mohla býti vylíčena také geneze úradů zemských.

Dr. Rauscher.

Literatura: Smolka a Stanislaw, *Mieszko Stary i jego wiek*, 1881, Wojciechowski Tadeusz, *O Piaście i piaście*, 1895, Brückner Alex., *O Piaście*, Rozpr. Akademie Um. Krakov, 1897, Bruchnalski Wilh., *Piaśt*, *Kwartalnik hist.* roč. 20, Rachfahl, *Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens*, 1894, Piekosiński Frant., *Sądownictwo w Polsce wieków średnich*, Rozpr. A. U. Krakov, 1898. Z novější literatury uvéstí jest: Balzer, *Stolice Polskie*, Lwów 1916, Zachorowski, *Colloquia w Polsce od w. XII. do XIV.* ve Studia z historii prawa kościelnego i polskiego, Krakov 1916. Kromě toho učebnice: Bandtkie-ho, Balzera a Kutrzeby.

PRAKTICKÉ PŘÍPADY.

Ustanovení §u 207 hor. zák. nedoznalo změny zákonem ze dne 15. dubna 1920 čís. 314. sb. z. a n.

Svazy horníků »Union der Bergarbeiter v Trnovanech«, Svaz horníků v československé republice v Mostě a Sdružení